

Şâfiî'nin Rebî' b. Süleyman adlı iki talebesi olup mezhep literatüründe tek başına anılan Rebî'den maksat bu zattır. Diğer Rebî' kastedildiğinde Cizî nisbesi mutlaka eklenir. Rebî' el-Murâdî İbn Vehb, Şuayb b. Leys, Abdurrahman b. Ziyâde, Bişr b. Bekr et-Tinnîsî, Eyyûb b. Süveyd er-Remlî, Yahyâ b. Hassân, Esed b. Mûsâ, Saîd b. Ebû Meryem ve Şâfiî'den fıkıh ve hadis başta olmak üzere çeşitli ilimler tahsil etti. Şâfiî ile tanışıp ondan ilim alması Şâfiî'nin 199 (814-15) yılında Mısır'a gelmesinden sonradır. Rebî' de Ebû Hanîfe'nin talebesi Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî gibi hocasına son dört yıl talebelik etmiş, onun Hanefî birikiminin sonraki kuşaklara aktarılması hususundaki önemli görevine benzer bir rolü Şâfiî mezhebi için ifa etmiştir.

Şâfiî'nin Mısır'a gelişine kadar kendisini daha çok rivayet yönünden geliştiren Rebî' onun gelişyle birlikte fıkha gereken ilgiyi göstermeye başladı. Kısa zamanda Şâfiî'nin ileri gelen talebeleri arasına girdi ve son dönem kitaplarının en güçlü râvisi oldu. Öyle ki daha sonraları mezhep içinde rivayette Rebî', dirâyet ve usulde Müzenî tercih edilir hale geldi. Nevevî, Büveytî'yi hem Müzenî hem Rebî'e tercih ederse de (İbn Kâdî Şühbe, I, 39) Büveytî rivayet konusunda Rebî'in kendisinden daha güçlü olduğunu belirtmiştir. Şâfiî'den Mısır'da rivayette bulunanların sonuncusu olan Rebî' (a.g.e., I, 34) güçlü hâfızası dolayısıyla Şâfiî'nin, "Sen kitaplarının râvisisin" iltifatına mazhar oldu. İbn Abdülber, Şâfiî'nin kitaplarını Rebî'den alanların sayısının Muhammed b. İsmâil et-Tirmizî'nin tesbitine göre 200 civarında olduğunu belirtir. Kendisiyle tanışmış olan hadis âlimleri onu hem hâfıza hem ahlâk yönünden güvenilir olarak nitelemişlerdir. Ebû Abdullah Hüseyin b. Ahmed el-Esedî, *Menâkıbü's-Şâfiî* adlı eserinde anlattığına göre Rebî' hocası Şâfiî'nin hadiste icâzeti uygun bulmadığını, ancak kendisinin ona muhalefet ederek bunu onayladığını söyler (Sübkî, II, 136).

Fustat'taki Amr b. Âs Camii'nde müezzinlik yapan, bundan dolayı "Müezzin" lakabıyla anılan Rebî', İbn Tolun Camii'nde ilk hadis imlâ eden kişidir. Şâfiî'nin mezhebi-i cedîd çerçevesindeki eserlerinin en güçlü râvisi Rebî' el-Murâdî olduğu için İslâm coğrafyasının çeşitli bölgelerinde Şâfiî'nin ilmî birikimini almak isteyenler ona akın etmiştir. Ebû Dâvûd es-Sicistânî, İbn Mâce, Ebû Zû'r'a er-Râzî (Şâfiî'nin eserlerini Rebî'den istinsah edip Rey'e götürmüştür), Ebû Hâtim er-Râzî ve oğlu İbn Ebû Hâtim er-Râzî, Nesâî, Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî, İbn Ebû Dâvûd, Ebû Nuaym,

Ebû Ca'fer et-Tahâvî, Ebû Avâne el-İsferrâynî, İbn Cevsâ, Ebû'l-Abbâs el-Esam (Şâfiî'nin *el-Mebsût* adlı eserinin tek râvisi ve *Müsnedü's-Şâfiî*'yi derleyen kişidir) ve İbn Huzeyme ondan hadis rivayet edenler arasında yer alır. Rebî'in, "İbn Vehb'den sonra Mısır'da hadis rivayet eden her muhaddise hadis imlâ etmişimdir" sözü ondan hadis rivayet edenlerin ne kadar çok olduğunu gösterir. 19 Şevval 270 (20 Nisan 884) tarihinde vefat eden Rebî'in cenaze namazını Tolunoğulları Emîri Humâreveyh b. Ahmed b. Tolun kıldırdı.

İbnü'n-Nedîm, Rebî' el-Murâdî'nin Şâfiî'den *el-Mebsût* adı verilen *Kitâbü'l-Uşûl*'ü rivayet ettiğini, ondan da İbn Yûsuf (Ebû Bekir Ahmed b. Abdullah b. Seyf b. Saîd), Ebû Abdullah Muhammed b. Hamdân et-Tarâifi, Esam en-Nisâbüri ve Abdullah b. Ebû Süfyân el-Mevsîlî'nin naklettiğini belirtir (*el-Fihrist*, s. 261). İbnü'n-Nedîm'in burada *el-Mebsût* ile kastettiği, matbu *el-Üm* içinde yer alan *Risâle* de dahil Şâfiî'nin bütün eserleridir. Rebî'in Şâfiî'den rivayet ettiği eserler, bir yandan mezhebi-kadim adına aktarılan eserlerle mukayese imkânı verirken diğer yandan özellikle mezhebi-cedîdi daha çok ihtisar ederek aktaran Müzenî'nin eserlerinde Şâfiî'nin müktesebatını kavrama ve aktarma başarısını ve sadakatini ölçme imkânı vermesi açısından son derece önemli bir işlev görmüştür. Rebî' hocasının fikhî görüşlerini herhangi bir tasarrufta bulunmadan aktarmak suretiyle "nüsûsü's-Şâfiî" olarak bilinen Şâfiî'nin Mısır dönemine ait kendi ibarelerinin sonraki kuşaklara intikaline yardımcı oldu. Şâfiî'nin fikhî müktesebatının mezhepleşme sürecine girdiği dönemde bu metinler önemli rol oynamıştır. Şâfiî'nin hayatına dair pek çok rivayetin kaynağı da yine Rebî' b. Süleyman el-Murâdî'dir. Özellikle "menâkıbü's-Şâfiî" literatüründe çokça rastlanan bu rivayetler sayesinde Şâfiî'nin kişiliği daha da aydınlanmıştır. Müzenî ve Büveytî'den nakledilen bu çerçevedeki rivayetler Rebî'den yapılanlar kadar çok değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Hâtim, *Âdâbü's-Şâfiî* ve *menâkıbüh*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübü'l-İlmîyye), tür.yer.; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (nşr. İbrâhîm Ramazan), Beyrut 1415/1994, s. 259-265; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhakî, *Menâkıbü's-Şâfiî* (nşr. Seyyid Ahmed Sakr), Kahire 1390-91/1970-71, I-II, tür.yer.; Hatîb, *Târihu Bağdâd*, XIV, 299-303; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam* (Atâ), XII, 100-122, 238; Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ' ve'l-lugât* (nşr. Ali M. Muavaz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 2005, I, 275-276; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 291-292; Zehbî, *A'lâmü'n-nübelâ*, XII, 587-591; Safedî, *el-Vâfi*, XIV, 81-82; Sübkî, *Tabakât* (Tanâhî), II, 132-

139; İsnevî, *Tabakâtü's-Şâfiîyye*, I, 30-40; İbn Kâdî Şühbe, *Tabakâtü'l-fukahâ'i's-Şâfiîyye* (nşr. Ali M. Ömer), Kahire, ts. (Mektebetü's-sekâfeti'd-dîniyye), I, 33-34, 39; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, III, 48; Sezgin, *GAS* (Ar.), I/1, s. 371-372; I/3, s. 187; M. Hasan Heyto, *el-İctihâd ve tabakâtü müctehidi eş-Şâfiîyye*, Beyrut 1409/1988, s. 107-110; E. N. Dickinson, *The Development of Early Muslim Hadith Criticism: The "Taḳdima" of Ibn Abi Hatīm al-Rāzī* (d. 327/938) (doktora tezi, 1992), Yale University.

BİLAL AYBAKAN

REBÎ' b. YÛNUS

(الربيع بن يونس)

Ebû'l-Fazl er-Rebî' b. Yûnus
b. Muhammed b. Abdillâh b. Ebî Ferve
(ö. 169/785 [?])

Abbâsî veziri.

112 (730) yılında Medine'de doğdu. Dedelerinden Ebû Ferve (Keysân), Hz. Osman'ın veya onun âzatlı kölelerinden Hâris el-Hafâr'ın âzatlısı idi. Bu sebeple İbn Ebû Ferve diye de anılır. Ziyâd b. Abdullah el-Hârisî tarafından köle olarak satın alınıp büyütüldükten sonra ilk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'a takdim edilen Rebî', Halife Ebû Ca'fer el-Mansûr döneminde Abbâsî sarayında büyük bir nüfuza sahip oldu ve halife tarafından hâciblik makamına getirildi. Mansûr'un bundan amacı Horasanlılar'ın devlet içindeki etkilerini azaltmak, Ebû Müslim-i Horasânî'nin adamlarını bertaraf etmek ve Arap asıllı olanları iş başına getirmektir. Mansûr'un güvenini kazanan ve hâciblik görevini başarı ile yürüten Rebî' bir müddet sonra Ebû Eyyûb el-Mürîyânî'nin yerine vezir tayin edildi (153/770). Halife Mansûr, Bağdat'ı kurarken şehri dört büyük mahalleye ayırıp bu mahallelerden birini Rebî'e iktâ etti. Bu sebeple burası Katîatürrebî adıyla bilinir. Mansûr hac için gittiği Mekke'de vefat ettiğinde (158/775) Rebî' onun yanındaydı. Bu sırada hilâfetle ilgili doğabilecek sıkıntıların önüne geçmek için Mansûr'un oğlu Muhammed el-Mehdî adına biat aldı. Bir müddet sonra Halife Mehdî-Billâh, Rebî'i vezirlikten azledip hâcib olarak görevlendirdi ve yerine Ebû Ubeydullah Muâviye b. Ubeydullah el-Eş'arî'yi tayin etti (159/775-76). Rebî' de yeni vezirin oğlu hakkındaki zındıklık ithamından dolayı onun azledilmesinde (163/779-80) etkin bir rol oynadı. Ancak çok arzu etmesine rağmen vezâret makamına tekrar kavuşamadı. Mehdî-Billâh'ın Mâsebezân'da vefatı üzerine (169/785) o sırada Cürcân'da bulunan Mûsâ el-Hâdî adına Bağdat'ta bi-

at aldı. Mûsâ el-Hâdî döneminde vezir tayin edilen Rebî' bir süre sonra azledilerek Dîvânü'l-ezimme kâtipliğine getirildi. Bu görevi sırasında ansızın hastalandı ve yedi gün sonra vefat etti (169/785 veya 170/786). Onun Mûsâ el-Hâdî tarafından zehirletildiğine dair rivayetler bulunmaktadır. Oğlu Fazl da Abbâsî vezirlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ya'kûbî, *Târîh*, II, 389, 392, 394, 400; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), bk. İndeks; Cehşiyârî, *el-Vüzerâ' ve'l-küttâb*, s. 44, 100, 125, 141, 151-152, 156, 167; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 313, 317, 319; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 414; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 21, 33, 88-89; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 294-299; İbnü't-Tıktakâ, *el-Fahrî* (nşr. M. İvaz İbrâhîm Bek - Ali el-Cârim Bek), Kahire, ts. (Dârü'l-mârif), s. 157-159, 172; Hudarî, *Muâharât: el-Abbâsiyye*, s. 72-73; G. le Strange, *Baghdad during the Abbasid Caliphate*, Oxford 1924, bk. İndeks; D. Sourdel, *Le vizirât 'Abbâsîde de 749 a 936*, Damas 1959, I, 87-92; İbrâhîm Selmân el-Kürevî, *Nizâmü'l-vizâre fi'l-'asrî'l-'Abbâsiyyi'l-evvel*, İskenderiye 1989, s. 61-67; A. S. Atiya, "al-Rabî' b. Yûnus", *EP* (İng.), VIII, 350-351.

AHMET AĞIRAKÇA

REBÎ' b. ZİYÂD

(الربيع بن زياد)

Ebû Abdîrahmân er-Rebî'
b. Ziyâd b. Enes el-Basrî
(ö. 53/673)

Sicistan ve Horasan valisi, tâbiî.

Kahtânîler'den Benî Hâris b. Kâ'b'a (Bel-hâris) nisbetle Hârisî nisbesiyle de anılmış, künyesinin Ebû Firâs, dedesinin adının Rebî' olduğu da zikredilmiştir (İbn Abdülber, I, 516; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, II, 206). Ebû Firâs en-Nehdî'ye ait bazı rivayetlerin Rebî' b. Ziyâd'a nisbet edilmesini doğru bulmayan Mizî ikisinin farklı kişiler olduğunu belirtir (*Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 78-80). İbn Abdülber en-Nemerî onu sahâbî kabul etmiş (*el-İstî'âb*, I, 516), sahâbe hakkındaki bazı kaynaklarda da bu görüş tekrarlanmıştır. Ancak Rebî'in Resûl-i Ekrem ile görüştüğü bilinmemektedir (Buhârî, III, 268).

Basra valiliği ve kadılığına 17 (638) yılın da tayin edilen Ebû Mûsâ el-Eş'arî aynı yıl veya 19 (640) yılında onu Menâzir'e kendi yerine kumandan olarak bıraktı. Rebî' Menâzir'i fethetti. Sancaktarı olan kardeşi Muhâcir b. Ziyâd orada şehid edildi. Basra valiliğine getirilen Abdullah b. Âmir (29/650) 30 (650) yılının başında kendisini Sicistan'a gönderdi; Rebî' orayı da ele geçirdi. Muâviye b. Ebû Süfyan, 46'da (666) Abdurrahman b. Semüre'yi Sicistan valiliğinin

den azlederek Rebî' b. Ziyâd'ı tayin etti. Basra ve Kûfe valiliğine getirilen Ziyâd b. Ebîh 50 (670) veya 51 (671) yılının başında Rebî'i Sicistan'dan alarak Horasan'a gönderdi. Rebî' ile birlikte Basra'dan ve Kûfe'den 50.000 Arap ailesi Horasan'a göç etti. Rebî' b. Ziyâd'ın iki buçuk yıl süren Horasan valiliği sırasında Hasan-ı Basrî ona kâtiplik yaptı. Horasan'ın ardından Belh'i barış yoluyla, Kuhistan'ı da savaşıla fethe-den Rebî' b. Ziyâd sırasıyla Menâzir, Sicistan, Horasan, Belh ve Kuhistan fetihlerinde kumandan olarak aktif rol oynadı. Hz. Ömer ve Osman tarafından başlatılan İran ve Horasan'ın fethini tamamlayarak aske-ri ve idarî yeteneğini gösterdi.

Rebî'in siyasî ve askerî faaliyetlerinde ciddi, cesur ve mütevazî kişiliğiyle bilindiği kaydedilir. Bir defasında Ziyâd'ın, "Emîrül-mü'minin Muâviye'den mektup geldi, sana altın ve gümüşü muhafaza edip diğerlerini taksim etmeni emrediyor" deyince Rebî'in, "Emîrül-mü'mininin mektubundan önce Allah'ın emri var" diyerek ganimetlerin beşte birini ayırıp geriye kalanı müslümanlara dağıtması onun dinî hassasiyetini göstermektedir. Kabilesini temsilen Hz. Ömer'in huzuruna çıktığında kendisine emîrül-mü'minin olarak çetin bir imtihandan geçtiğini söylemiş, Fırat kıyısında kaybolan bir koyundan bile kıyamet günü sorumlu tutulacağını hatırlatmıştır.

Kûfeli sahâbî Hucr b. Adî'nin Hz. Ali taraftarlığı sebebiyle Muâviye'nin emriyle öldürüldüğünü (51/671) duyan Rebî' b. Ziyâd'ın çok üzüldüğü, Hasan-ı Basrî ile birlikte bu olaya karşı büyük bir tepki gösterdiği belirtilir. Bazı kaynaklarda onun bu olaydan sonraki cuma günü minbere çıkarak cemaatten yapacağı duaya âmin demelerini istediği, Allah'tan ruhunun kabzedilmesini dilediği ve aynı gün vefat ettiği, yerine de oğlu Abdullah'ın geçtiği kaydedilir. Diğer bazı kaynaklarda Rebî'in Hucr b. Adî'nin katledilmesine üzüldüğü için öldüğü, Hucr'un da 53'te (673) katledildiği zikredilmiştir (Belâzürî, s. 596). Rebî' b. Ziyâd'ın Hz. Ömer, Übey b. Kâ'b ve Kâ'b el-Ahbâr'dan, ayrıca tâbiîn neslinden Mutarrif b. Abdullah, Hafsa bint Sîrîn, Ebû Miclez Lâhiq b. Humeyd'den rivayetleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 280-281; VI, 159-160; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, III, 268; Belâzürî, *Fütûh* (Fayda), s. 542, 547, 554, 568, 570-572, 576, 596; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 225; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, I, 516-518; III, 438; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XXXII, 76; XXXIV, 416; XXXVIII, 132; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, III, 46, 124, 128, 129, 417, 452, 489, 495; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, II, 206-207; Mizî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, VI, 97; IX, 78-80; XXXIV, 183-184;

Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 71; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: 'Ahdü'l-Hulefâ'i'r-râşidin*, s. 329-330; a.e.: *'Ahdü Muâviye*, s. 16, 20-21, 205-206; İbn Kesir, *el-Bidâye*, VIII, 61; İbn Hacer, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, III, 211, 243-244; XII, 221; a.mlf., *el-İşâbe*, I, 504-505; Osman Çetin, "Horasan", *DİA*, XVIII, 235-236; Hüseyin Algül, "Hucr b. Adî", a.e., XVIII, 278.

ZEKERİYA GÜLER

REBİÂ (Benî Rebîa)

(بنو ربيعة)

Araplar'ın dört ana kolundan biri.

Kabilenin cediti Rebîa'nın soyu babası Nizâr b. Mead vasıtasıyla Adnân'a ulaşır. Adnân ve Kahtân'dan sonra Araplar'ın nisbet edildiği dört ana koldan biri olan Rebîa'nın (diğerleri Mudar, Kudâa ve Yemen) Esed, Tağlib, Vâil, Bekr, Şeybân, Hanîfe, Abdülkays, Kâsîr ve Ahmes gibi birçok kolu bulunmaktadır.

Nizâr'ın çocukları Arabistan'a dağıldığında Rebîa, Gamrızîkinde denilen dağın eteklerine, Necid'deki Zâtûrk adlı bölgeye ve Tihâme'nin aşağı bölgelerine gidip yerleşti. Kardeşleri İyâd'ın ayrılmasından sonra Tihâme'de sadece Rebîa ve Mudar kaldı. Nüfusları artıp bölge kendilerine dar gelmeye başlayınca Rebîa, Necid ve Tihâme bölgesinin iç kesimlerine yöneldi; bu yayılma süreci Arap yarımadası dışına taşarak İslâm döneminde de devam etti. Kabile mensupları Emevîler ve Abbâsîler döneminde Kûfe, Basra ve Kayrevan gibi yeni şehirlerde yerleşip mahalleler kurdu. Kaynaklarda geçen Diyârrebîa, Arap yarımadasının kuzeyinde Musul'dan Fırat havzasına kadar uzanan Musul, Nusaybin, Sincar ve Cizre gibi yerleşim yerlerinin bulunduğu bölgeyi ifade etmektedir. Bu bölge Rebîa'nın büyük kollarından Vâil, Bekr ve Tağlib'in yurduydı. Wellhausen, Emevîler döneminde Rebîa denildiğinde bu kabilenin kollarından Bekir b. Vâil oğullarının katledildiğini belirtir. Sürekli genişlemekten dolayı kabile içerisinde zamanla anlaşmazlıklar ortaya çıktı; Benî Âmir b. Hâris ile Benî Abdülkays arasındaki çekişme iç savaşa yol açtı. İç savaş sonrasında Rebîa'nın diğer bazı kolları Necid, Hicaz ve Yemen'in çeşitli bölgelerine dağıldılar. Benî Abdülkays Bahrein'e gidip yerleşti; Bekr, Tağlib, Aneze ve Dubey'a kabileleri Necid, Hicaz ve Tihâme'de yayıldı. Kabilenin bazı kolları da Mısır'a gitti.

Rebîa kabilelerine başkanlık yapmış güçlü bir kabile olan Tağlib'in reisi Rebîa b. Hâris b. Zühayr ve oğlu Vâil, Kahtânîler'in Yemen kollarına karşı giriştikleri birçok sa-